

Didžiausias bulvių édrūnas

Tai visiems gerai pažįstamas, tūkstantį kartų matytas net dainose apdainuotas **kolorado vabalas**. Iš kur jie atsirado? Kolorado vabalai kilo ne iš Kolorado valstijos JAV, kaip gali atrodyti iš pavadinimo, bet iš centrinės Meksikos. Iš ten vabalai paplito po Šiaurės Amerikos didžiąsias lygumas, apsigyveno rytinėje Uolinių kalnų dalyje. Pirmą kartą kolorado vabalą moksliskai aprašė 1824 m. amerikietis gamtininkas Thomas Say, suradęs kolorado vabalus Misūrio upės slėnyje ant laukinių žolių – kiauliuogių lapų. Maždaug praėjus 35 metams, kai valgomasias bulves pradėta auginti visoje Amerikoje, kolorado vabalai „persiorientavo“ iš laukinių bulvių bei kitų augalų į šias. Sodinant vis didesnius bulvių plotus, vabalai ėmė sparčiai plisti gyventojų daržais į Rytus kol 1874 m. pasiekė Atlanto vandenyno krantą.

Kenkėjai greitai adaptavosi prie naujo maisto ir bulvės tapo pagrindiniu jų maistu. Dar 1863–1867 m. vabalai buvo vadinami „dešimtdryžiais ietininkais“, „dešimtjuosčiais bulvių vabalais“ (lotyniškai vadinami *Leptinotarsa decemlineata*, nes ant antsparnių yra 10 išilginių juodų juostelių), „bulvių vabalais“ ir „naujaisiais bulvių vabalais“. Žodžio „koloradas“ šio vabalo pavadinime nebuvo iki pat 1865 m. Tačiau būtent vardas *kolorado vabalas* prilipo, kai buvo pasklidę gandai, jog Kolorado valstijoje bulvių vabalų prisiveisę neregėta gausybė. Žmonės dėl to buvo įsitikinę, kad vabalų gimtinė yra Kolorado valstija.

Kolorado vabalų plitimas sukėlė didelę baimę užjūrio valstybėse ir beveik visos valstybės uždraudė importuoti amerikietiškas bulves. Europoje bulvės nekenėto nuo kolorado vabalų iki pat Pirmojo pasaulinio karo. Pirmiausiai jie buvo pasirodė 1922 m. Prancūzijoje, o iš čia pasklido po visą Europą.

Lietuvoje kolorado vabalai pirmą kartą aptikti 1953 m. (kitur nurodoma 1956 m.). Tuomet jie buvo laikomi karantininiu objektu. Dabar šie kenkėjai bulvių pasėliuose gana dažni, juos, besimaitinančius bulvienojuose, galima matyti nuo bulvių sudygimo iki derliaus nuėmimo.

Kolorado vabalai yra šilumamėgiai kenkėjai, pradeda maitintis, kai oro temperatūrai pasiekia 12°C, o aktyviausiai maitinasi, esant 25–27°C temperatūrai. Vyraujant šiltiems ir sausiams orams, šių kenkėjų maitinimosi laikotarpis būna ilgesnis, todėl prarandama daugiau derliaus.

Ilgesnis augalų vegetacijos periodas, o nuo 1960 m. augalų vegetacijos trukmė apskaičiuota, kad pailgėjo 10 d., yra palankus daugumai kenkėjų, tarp jų ir kolorado vabalams, geriau pasiruošti žiemai ir lengviau peržiemoti. Kuo daugiau kenkėjai sukaupia maisto atsargų prieš žiemą, tuo didesnė tikimybė jiems išlikti iki kito sezono.

Ėdrūs ir nekontroliuojami kolorado vabalai bulves paliks be lapų vien tik su styrančiais stabarais

Per metus išsivysto 1–2 vabalų kartos. Kolorado vabalai žiemoja dirvožemyje, o į paviršių išlenda ir ima skraidyti gegužės–birželio mėn. Kolorado vabalai 6–16 mm ilgio, kūnas ovalus, geltonai rusvas. Ant antsparnių yra 10 išilginių juodų juostelių, o galva ir kūno apačia su juodomis dėmėmis. Kiaušinėlius deda kitoje lapų pusėje (protingas vabalas, saugo, kad niekas nerastų kiaušinių ir nenudegintų saulė), jie būna ovalūs, šviesiai oranžinės spalvos. Kolorado vabalo lervos išauga iki 15 mm ilgio, rusvos, kūno šonuose turi po 2 eiles juodų dėmių. Lervos pradžioje būna rusvos, o vėliau pasidaro ryškiai rausvos ar ryškiai geltonos dėl karotinoidų, kuriuos kaupia iš ėdamų bulvių lapų.

Kolorado vabalų lervos pereina 4 vystymosi ūgius:

- pirmojo ūgio lervos būna iki 2 mm,
- antrojo – 3–5 mm,
- trečiojo – 6–8 mm,
- ketvirtojo – 12–15 mm ilgio.

Jei 10% užpultų kerų kenkėjais, ant kero priskaičiuojama po 10–15 lervų – nuostoliai neišvengiami ir būtina bulves gelbėti. Nenaudojant apsaugos nuo šių kenkėjų, paprastai prarandama apie 10 t/ha gumbų derliaus. Tradiciškai kolorado vabalai ir jų lervos naikinami su „chemikalais“, kai tik pasirodo jaunos lervos. Suaugusios (IV ūgio) lervos ir vabalai yra mažiau jautrūs insekticidams. Kolorado vabalams būdinga prisitaikyti prie insekticidų ir įgyti jiems atsparumą, todėl, apsaugant bulves nuo šių kenkėjų, reikėtų naudoti skirtingo veikimo pobūdžio insekticidus juos kaitaliojant.

Kas nori bulves užauginti nenaudodamas chemikalų, turi nuolat juos rinkti, traiškyti kiaušinėlius. Ekologiniuose dideliuose ūkiuose naudojami specialūs kaupikai, prie kurių pritaisyti šepetėliai, kurie nubraukia vabalus ir lervas į specialiai įtaisytas rinktuves, iš kurių juos surenka ir paprasčiausiai sudegina.

Tačiau mažai kas žino, kad šiuo metu jau yra biologinių medžiagų, kurių dėka kolorado vabalai nebus tokie baisūs, o užaugintos bulvės bus sveikos, vertingos, be pesticidų – tikrai ekologiškos.

Karčiojo musmedžio ekstraktas, iš kurio pagamintas produktas **Konflic** (30 ml/10 l vandens), nupurkšti ant bulvių, pakeičia bulvienojų ir kvapą, ir skonį – vabalai ir lervos vengia tokių lapų ir nenori tokiais lapais maitintis. Šiomis trąšomis bulvės apdorojamos kelis kartus, kartą į savaitę, ypač tuo laiku, kai masiškai plinta vabalai.

Visoms purškiamoms priemonėms galioja bendros taisyklės – bulvės turi būti nupurkštos rūpestingai, o nupurškus neturi lyti.

Palietus kolorado vabalą, jis sulenkia kojas, nukrenta ant dirvos ir apsimeta negyvas, o paimtas išskiria dvokiantį geltoną skystį, kuris, taip manoma, kenksmingas paukščiams ir kitiems vabzdžiams mintantiems gyvūnams. Kolorado vabalus ėda tik rupūžės ir fazanai. Beje, yra tokia informacija, kad Meksikos valstietės kolorado vabalus bei jų lervas traiško, sutrina ir gautą košelę tepa ant odos kaip gydomąją kosmetinę kaukę. Įdomu....

